

Prof. dr Vladimir M. SIMOVIĆ*

UDK: 343.341(497.6)

341.48:323.285

COBISS.SR-ID 114177033

PODSTREKAVANJE NA KRIVIČNA DJELA TERORIZMA: ODGOVORNOST I KAŽNJIVOST U MEĐUNARODNOM PRAVU I PRAVU BOSNE I HERCEGOVINE (I deo)

Rezime: U suzbijanju terorizma kao negativne krivičnopravne pojave i bezbjednosnog problema u međunarodnoj zajednici i nacionalnom krivičnom zakonodavstvu primjenjuju se različite mјere, sredstva i postupci od strane nadležnih organa. U tom sistemu mјera poseban značaj i ulogu imaju krivične sankcije. Njihovom primjenom se ostvaruju ciljevi generalne, odnosno specijalne prevencije prema učiniocima krivičnih djela terorizma, odnosno srodnih krivičnih djela. Među ovim krivičnim djelima se na specifičan način izdvajaju krivična djela gdje se saučesništvo u obliku podstrekavanja, podsticanja, vrbovanja ili nagovaranja drugog ili drugih lica na izvršenje krivičnih djela terorizma smatraju samostalnim inkriminacijama za koje su propisane posebne vrste - mјere kazni. Ovdje su, naime, pripremne radnje, odnosno prethodni stadijum za izvršenje terorizma predviđene kao samostalna radnja izvršenja bez obzira na to da li je do ovog krivičnog djela uopšte došlo ili moglo doći.

Cilj je ovako preduzetih radnji podstrekavanja drugih lica da oni (svi ili samo neki) učestvuju u izvršenju, pomaganju ili pridruživanju, dakle da postanu član bilo koje terorističke grupe. Iz toga se može zaključiti da na osnovu ovako preduzetih djelatnosti učinilac konkretnih krivičnih djela terorizma na osnovu njih donese odluku i nekom svojom djelatnošću potom učestvuje u izvršenju zakonom taksativno nabrojanih krivičnih djela terorizma.

Ključne riječi: terorizam, podstrekavanje, međunarodno pravo, Bosna i Hercegovina.

Uvod

Brojna i raznolika krivična djela terorizma predstavljaju teška, društveno opasna krivična djela pojedinaca ili grupe, u nacionalnim, odnosno međunarodnim razmjerama, sa brojnim, različitim, složenim i dalekosežnim posljedicama za sve aspekte međunarodne, regionalne, kao i nacionalne bezbjednosti, te međunarodnim pravom zaštićene opšte društvene vrijednosti. Zato se poslednjih decenija, kako u međunarodnom, tako i nacionalnom krivičnom pravu krivična djela terorizma, kao i pripremne radnje za njihovo vršenje, odnosno saučesništvo u izvršenju krivičnih djela terorizma kvalificuju kao teška krivična djela (zločini), koja su zaprijećena strogim, dugovremenim kaznama zatvora. Logično je da se i pripremanje krivičnih djela terorizma kroz stvaranje ili organizovanje terorističkih grupa, odnosno kroz podsticanje (propagiranje, vrbovanje) na vršenje terorističkog akta, zbog visoko ispoljene opasnosti i težine kvalificuje kao krivično djelo, kako u

međunarodnom, tako i u nacionalnom krivičnom pravu, uključujući i krivično pravo Bosne i Hercegovine.

Pravilno i blagovremeno uočavajući opasnost od ovakvih protivpravnih, nedozvoljenih, društveno opasnih ponašanja pojedinaca i grupa - međunarodna zajednica je uspostavila sistem regionalnih standarda koji treba da omoguće efikasno suprotstavljanje različitim oblicima - vidovima ispoljavanja krivičnih djela terorizma kroz saučesništvo u obliku podstrekavanja, podsticanja, vrbovanja ili propagiranja njihovog vršenja. Dakle, ovdje se radi o različitim djelatnostima psihološkog karaktera kojima se utiče na volju, odluku drugih, najčešće individualno neodređenih lica u smislu pripremanja, pokušaja ili neposrednog izvršenja nekog od krivičnih djela terorizma. Na osnovu prihvatanja ovih međunarodnih standarda regionalnog karaktera (donijetih u okviru ili pod okriljem Savjeta, odnosno Evropske unije) Bosna i Hercegovina je u svom krivičnom zakonodavstvu početkom trećeg milenijuma predvidjela krivičnu odgovornost, odnosno kažnjivost za podstrekavanje na vršenje krivičnih djela terorizma, bez obzira na to da li je do njihovog izvršenja ili pokušaja uopšte došlo u konkretnom slučaju. Ova su djela sistematizovana u grupi

* Prof. dr Vladimir M. Simović, tužilac Tužilaštva BiH i redovni profesor Fakulteta za bezbjednost i zaštitu Nezavisnog univerziteta u Banjoj Luci.

krivičnih djela terorizma (Krivični zakonik Republike Srpske - KZRS¹⁾, budući da ih ne poznaju Krivični zakon Federacije BiH²⁾ i Krivični zakon Brčko distrikta BiH - KZBDBiH³⁾), odnosno u grupi krivičnih djela protiv čovječnosti i drugih vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom (Krivični zakon Bosne i Hercegovine - KZBiH⁴⁾).

1. Podstrekavanje na terorizam i evropski standardi

Aktivnosti koje su usmjerene na sprječavanje ili suzbijanje terorizma uopšte ili pojedinih njegovih oblika ispoljavanja odvijaju se na dva nivoa: a) na međunarodnom nivou, bilo u okviru univerzalnih, odnosno regionalnih međunarodnih organizacija kao što su Savjet Evrope i Evropska unija i b) na nacionalnom nivou u pravnom sistemu pojedinih država, među kojima se nalazi i Bosna i Hercegovina. Međunarodni dokumenti postavljaju sistem relevantnih standarda koji imaju za cilj da unifikuju brojna raznolika rješenja potrebna za suprotstavljanje različitim oblicima ispoljavanja krivičnih djela terorizma u pravnim sistemima pojedinih država.

U okviru Vijeća Evrope kao najznačajnije regionalne evropske političke i bezbjednosne organizacije donijeto je više međunarodnih dokumenata u oblasti sprječavanja i suzbijanja terorizma. Među ovim dokumentima od značaja za temu našeg rada posebno se ističu⁵⁾: a) Evropska konvencija o suzbijanju terorizma iz januara 1977. godine (Strazbur), b) Konvencija Savjeta Evrope o sprječavanju terorizma iz maja 2005. godine (Varšava) i c) Protokol o izmjenama Evropske konvencije o suzbijanju terorizma iz maja 2003. godine (Strazbur).

Pored navedenih obavezujućih međunarodnih dokumenata za države njihove potpisnice, Savjet Evrope je u proteklom periodu donio niz deklaracija, protokola ili odluka u sistemu regionalnih dokumenata koji čine sistem međunarodnih standarda za suprotstavljanje krivičnih djela terorizma, odnosno podstrekavanja, podsticanja ili vrbovanja u cilju vršenja ovih teških krivičnih djela sa međunarodnim aspektima. Među ovim dokumentima se posebno ističu sljedeći: a) Deklaracija Komiteta ministara Savjeta Evrope od 12. septembra 2001. godine, b) Odluka Komiteta ministara Savjeta Evrope od 21. septembra 2001. godine o borbi protiv međunarodnog terorizma, c) Deklaracija iz Vilnusa o regionalnoj saradnji i konsolidovanju demokratske stabilnosti u velikoj Evropi koju je Komitet ministara usvojio na svom 110. zasjedanju u Vilnusu 3. maja 2002. godine i d) Preporuka broj 1550 (2002) Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope o borbi protiv terorizma i poštovanje ljudskih prava.

Pri tome, treba istaći da se na ove evropske konvencije (sa dopunskim protokolom) nastavljaju i univerzalna međunarodna dokumenta kao što su⁶⁾: a) Rezolucija Generalne skupštine Ujedinjenih nacija broj A/RES/51/210 o mjerama za eliminaciju međunarodnog terorizma, b) Deklaracija kojom se dopunjaje Deklaracija o mjerama za eliminaciju međunarodnog terorizma iz 1994. godine, c) Rezolucija Generalne skupštine UN broj A/RES/49/60 o mjerama za eliminaciju međunarodnog terorizma i d) Deklaracija o mjerama za eliminaciju međunarodnog terorizma koja je priložena uz Rezoluciju Generalne skupštine Ujedinjenih nacija broj A/RES/51/210 o mjerama za eliminaciju međunarodnog terorizma.

1.1. Evropska konvencija o suzbijanju terorizma

Evropska konvencija o suzbijanju terorizma⁷⁾ predstavlja osnovni, bazični evropski dokument koji posta-

vlja osnove jedinstvene, sistematske i organizovane akcije nadležnih državnih organa (samostalno ili u saradnji sa drugim državama) u suzbijanju različitih oblika i vidova ispoljavanja krivičnih djela terorizma. Ova je konvencija naknadno dopunjena Protokolom o izmjenama Evropske konvencije o suzbijanju terorizma od 15. maja 2003. godine (Strazbur). Države članice Savjeta Evrope, potpisnice ove konvencije, smatrajući da je cilj Savjeta Evrope da ostvari što veće jedinstvo između svojih članica, a, s druge strane, svjesne da raste zabrinutost zbog sve većeg broja terorističkih akata, žele da preduzmu sveobuhvatne i efikasne mjere kako učinio takvih radnji ne bi izbjegli krivično gonjenje, krivičnu odgovornost i kaznu.

Uželji da se ojača borba protiv terorizma, uz istovremeno poštovanje ljudskih prava i vodeći računa o Smernicama o ljudskim pravima i borbi protiv terorizma koje je Komitet ministara Savjeta Evrope usvojio 11. jula 2002. godine, ovaj komitet smatra da bi u tu svrhu bilo primjereni izmijeniti i dopuniti Evropsku konvenciju o suzbijanju terorizma (ETS br. 90) koja je otvorena za potpisivanje u Strazburu 27. januara 1977. godine, te da bi bilo primjereni da se pojača dalje praćenje primjene Konvencije, kao i revidira režim rezervi. Pri tome se izričito (član 1) isključuje shvatanje da se krivična djela terorizma smatraju političkim krivičnim djelom, krivičnim djelom u vezi sa političkim krivičnim djelom ili pak krivičnim djelom koje je inspirisano političkim motivima.

U krivična djela terorizma spadaju krivična djela kao što su⁸⁾: a) krivično djelo obuhvaćeno poljem primjene Konvencije za suzbijanje nezakonitog zarobljavanja vazdušnih letilica, potpisane u Hagu 16. decembra 1970. godine; b) krivično djelo obuhvaćeno poljem primjene Konvencije za suzbijanje nezakonitih radnji uperenih protiv bezbjednosti civilne avijacije, potpisane u Montrealu 23. septembra 1971. godine; c) teško krivično djelo koje predstavlja atak na život, tjelesni integritet ili slobodu lica sa pravom na međunarodnu zaštitu, uključujući i diplomatsko osoblje; d) krivično djelo koje obuhvata otmicu, uzimanje talaca ili samovoljno lišavanje slobode, e) krivično djelo koje obuhvata upotrebu bombi, granata, raketa, automatskog vatrengor oružja i eksplozivnih pisama ili paketa u mjeri u kojoj takvo korišćenje predstavlja opasnost za ljude; f) pokušaji činjenja prethodno navedenih krivičnih djela ili učešće u svojstvu saučesnika lica koje učini ili pokuša da učini takvo krivično djelo; g) krivično djelo u okviru djelokruga Konvencije o sprječavanju i kažnjavanju krivičnih djela protiv lica pod međunarodnom zaštitom, uključujući i diplomatske agente, koja je usvojena u Njujorku 14. decembra 1973. godine; h) krivično djelo u okviru djelokruga Međunarodne konvencije protiv uzimanja talaca, koja je usvojena u Njujorku 17. decembra 1979. godine; i) krivično djelo u okviru djelokruga Konvencije o fizičkoj zaštiti nuklearnog materijala, koja je usvojena u Beču 3. marta 1980. godine i j) krivično djelo u okviru djelokruga Protokola o suzbijanju nezakonitih akata nasilja na aerodromima koji služe međunarodnoj civilnoj avijaciji, koja je donijeta u Montrealu 24. februara 1988. godine.

Član 2. Evropske konvencije o suzbijanju terorizma određuje sistem krivičnih djela terorizma.⁹⁾ Tako se ne smatra političkim krivičnim djelom, krivičnim djelom povezanim sa političkim krivičnim djelom ili krivičnim djelom inspirisanim političkim motivima bilo koji akt teškog nasilja koji nije naveden u članu 1. Konvencije, a koji je uperen protiv života, tjelesnog integriteta ili slobode lica. Među ovim krivičnim djelima se posebno ističu¹⁰⁾: a) krivično djelo u okviru djelokruga Konve-

ncije o suzbijanju nezakonitih akata uperenih protiv bezbjednosti pomorske plovidbe, koja je donijeta u Rimu 10. marta 1988. godine; b) krivično djelo u okviru djelokruga Protokola o suzbijanju nezakonitih akata protiv bezbjednosti nepokretnih platformi koje se nalaze u epikontinentalnom pojasu, koji je donijet u Rimu 10. marta 1988. godine; c) krivično djelo u okviru djelokruga Međunarodne konvencije o sprječavanju terorističkih napada bombama, koja je usvojena u Njujorku 15. decembra 1997. godine i d) krivično djelo u okviru djelokruga Međunarodne konvencije o suzbijanju finansiranja terorizma, koja je usvojena u Njujorku 9. decembra 1999. godine.

Pored navedenih krivičnih djela, za krivična djela terorizma odgovornost i kažnjivost obuhvata i sljedeće slučajeve. To su (član 3. Evropske konvencije o suzbijanju terorizma):¹¹⁾ a) pokušaj izvršenja bilo kog od navedenih glavnih krivičnih djela terorizma, b) učešće u svojstvu saučesnika u izvršenju bilo kog od tih glavnih krivičnih djela terorizma ili u pokušaju da se bilo koje takvo djelo počini i c) organizovanje izvršenja ili navođenja (podstrekavanja – vrbovanja) drugih lica da izvrše ili pokušaju da izvrše bilo koje od glavnih krivičnih djela terorizma.

Za navedena krivična djela terorizma umoljene države najčešće izručuju optužena (ili osuđena) lica državi moliteljki, osim u slučaju kada lice koje je predmet zahtjeva za izručenje rizikuje da bude podvrgnuto smrtnoj kazni ili ako pravo zamoljene države ne dopušta mogućnost doživotnog lišenja slobode, kazni doživotnog zatvora bez mogućnosti pomilovanja.

1. 2. Konvencija Savjeta Evrope o sprječavanju terorizma

Dalje aktivnosti Savjeta Evrope na sprječavanju ili suzbijanju terorizma uopšte, odnosno pojedinih vidova ili oblika njegovog ispoljavanja nastavljene su usvajanjem Konvencije Savjeta Evrope o sprječavanju terorizma (Varšava, maj 2005). U želji da se preduzmu djeļotvorne mjere za sprječavanje terorizma, ova se konvencija zalaže, prije svega, za suprotstavljanje javnim provokacijama da se počine teroristička djela i da se regrutuju i obučavaju lica za terorizam.¹²⁾ Ova najbrojnija regionalna organizacija u Evropi je na taj način ispoljila duboku zabrinutost koju izazivaju povećanje broja terorističkih krivičnih djela i rastuća teroristička prijetnja, pri čemu je svjesna neizvjesne i opasne situacije sa kojom su suočeni oni koji trpe zbog terorizma i, s tim u vezi, još jednom naglašavajući svoju duboku solidarnost sa žrtvama terorizma i njihovim porodicama.

Na taj način Savjet Evrope priznaje da krivična djela terorizma, ko god da je njihov učinilac, ni pod kakvim okolnostima ne mogu biti opravdana razlozima političke, filozofske, ideološke, rasne, etničke, vjerske ili neke druge slične prirode, podsećajući na obavezu svih strana ugovornica da spriječe takva krivična djela i da ih, ako nisu bila spriječena, krivično gone i obezbijede da ona budu kažnjiva kaznama kod kojih se uzima u obzir sva težina prirode tih djela.¹³⁾

Time je još jednom istaknuta potreba za jačanjem borbe protiv terorizma, iznova potvrđujući da sve mjere koje se preduzimaju radi sprječavanja ili suzbijanja terorističkih krivičnih djela moraju poštovati vladavinu prava i demokratske vrijednosti, ljudska prava i osnovne slobode, kao i ostale odredbe međunarodnog prava, uključujući, gdje je primjenjivo, međunarodno humanitarno pravo. Takođe se još jednom podvlači činjenica da teroristički akti imaju, po svojoj prirodi ili kontekstu, namjenu da ozbiljno zastraše stanovništvo ili da protivno zakonima i propisima primoraju neku vladu ili neku

međunarodnu organizaciju da preduzme neku akciju ili da se uzdrži od preduzimanja neke akcije ili da ozbiljno destabilizuju ili uniše osnovne političke, ustavne, ekonomski ili socijalne strukture zemlje ili međunarodne organizacije.¹⁴⁾

Već u prvoj svojoj odredbi (član 1) Konvencija¹⁵⁾ definiše „krivično djelo terorizma“ kao svako krivično djelo koje je obuhvaćeno jednim od ugovora koji se navode u njenom Dodatku, onako kako je u tim ugovorima definisano. Takođe se kao svrha donošenja ovog regionalnog međunarodnog dokumenta¹⁶⁾ (stav 2) navodi da se na ovaj način pojačaju napor strana ugovornica u sprječavanju terorizma i njegovih negativnih posljedica za cjelovito uživanje ljudskih prava, posebno prava na život i pomoću mera koje treba da budu preduzete na nacionalnom nivou i kroz međunarodnu saradnju, uz dužnu pažnju posvećenu primjenjivim višestranim ili dvostranim ugovorima ili sporazumima među stranama ugovornicama.¹⁷⁾

Konvencija u odredbi člana 3. nalaže potrebu donošenja¹⁸⁾ „nacionalne politike sprječavanja terorizma“ od strane država članica ove organizacije. Tako su države obavezne da preduzmu odgovarajuće mjeru, posebno u oblasti obuke pripadnika organa reda i drugih organa, kao i u oblasti obrazovanja, kulture, informisanja i medija i jačanja svijesti javnosti, u cilju sprječavanja krivičnih djela terorizma i njihovih negativnih posljedica, uz istovremeno poštovanje obaveza u pogledu ljudskih prava koja su, gdje je to primjenjivo za pojedinu državu, ustanovljene u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima, kao i druge obaveze shodno međunarodnom pravu.¹⁹⁾

Pri tome se od država potpisnica zahtijeva da preduzmu mjeru koje se pokažu neophodnim za poboljšanje i razvoj saradnje između nacionalnih vlasti u cilju sprječavanja krivičnih djela terorizma i njihovih negativnih posljedica kroz, između ostalog²⁰⁾: a) razmjenu informacija, b) poboljšanje fizičke zaštite lica i objekata i c) jačanje obuke i planova za koordinaciju u vanrednim situacijama za građanstvo. Tome treba da doprinese svijest javnosti u pogledu postojanja, uzroka i ozbiljnosti prijetnji koje predstavljaju krivična djela terorizma i druga djela navedena u ovoj konvenciji i treba da se razmotri mogućnost ohrabrivanja javnosti za pružanje faktičke, konkretne pomoći nadležnim organima što bi moglo da doprinese sprječavanju terorističkih djela i krivičnih djela navedenih u ovoj konvenciji.²¹⁾

Pojedine države treba da, prema potrebi i vodeći računa o sopstvenim mogućnostima, pomažu i podržavaju jedna drugu u cilju jačanja kapaciteta za sprječavanje izvršenja terorističkih krivičnih djela, uključujući tu i razmjenu informacija i primjera najbolje prakse, kao i obuku i druge zajedničke napore preventivnog karaktera (član 4. Konvencije). Pored sprječavanja krivičnih djela terorizma, Konvencija (član 5) naročito ističe potrebu da se inkriminiše u nacionalnim zakonodavstvima javna provokacija - podstrekavanje u cilju izvršenja terorističkog krivičnog djela.²²⁾ Kao javna provokacija se smatra “širenje ili dostavljanje na neki drugi način poruke javnosti, u namjeri podsticanja na izvršenje terorističkog djela, kada takvo ponašanje, bez obzira na to da li je tu prisutno ili nije prisutno neposredno zalažanje za krivična djela terorizma, izaziva opasnost da bi jedno ili više takvih djela moglo biti počinjeno”.²³⁾ Za postojanje ovog kažnjivog djela, Konvencija zahtijeva da je takvo ponašanje: a) nezakonito (protivpravno) i b) namjerno (umišljajno).

Kao kažnjivo djelo koje pojedina nacionalna krivična zakonodavstva treba da predvide kao samostalnu

inkriminaciju Konvencija (član 6) predviđa i "Regrutovanje za terorizam".²⁴⁾ U smislu ove konvencije, „regrutovanje za terorizam“ označava podstrekavanje drugog lica da počini krivično djelo terorizma ili da učeštuje u izvršenju takvog djela ili da stupi u udruženje ili grupu, kako bi doprinijelo da to udruženje ili grupa počini jedno ili više terorističkih djela.²⁵⁾

Nacionalna krivična zakonodavstva, pored navedenih inkriminacija u skladu sa ovim opisima, takođe preduđaju krivičnu odgovornost i kažnjivost i za "dopunska krivična djela terorizma". To su (čl. 8-10. Konvencije): a) započinjanje (pokušaj) krivičnog djela (član 8), b) učešće u vidu saučesništva u izvršenju krivičnog djela (član 9), c) organizovanje ili usmjeravanje drugih na izvršenje krivičnih djela, d) doprinošenje izvršenju jednog ili više krivičnih djela kada je počinilac grupa lica koja postupaju sa zajedničkom svrhom. To je namjerni (umišljajni) doprinos koji je: 1) pružen u cilju unapredjenja krivičnog djelovanja ili krivične svrhe grupe, kada takva aktivnost ili svrha obuhvataju izvršenje krivičnih djela i 2) izvršen uz poznavanje namjere grupe da počini krivično djelo i e) odgovornost pravnih lica za učešće u krivičnim djelima (koja može da se javi kao: krivična, građanska ili upravna) koja ne dovodi u pitanje krivičnu odgovornost fizičkih lica koja su počinila navedena djela.²⁶⁾

Učiniocima nekog od osnovnog, kao i dopunskih krivičnih djela terorizma treba propisati (a potom izreći) u smislu člana 11. Konvencije kazne koje su djelotvorne, srazmjerne i imaju efekat odvraćanja. Pri odmjeravanju kazne učiniocu nekog od ovih krivičnih djela sud je dužan da uzme u obzir otežavajuću okolnost - „povrat“ - prethodne pravnosnažne presude koje su izrečene u stranim državama za krivična djela terorizma. Za pravna lica kao učinioce ovih krivičnih djela preporučuje se primjena kazni koje moraju biti djelotvorne, srazmjerne i sa efektom odvraćanja krivične ili nekrivične sankcije, uključujući tu i novčane kazne.²⁷⁾

Pri pravnoj kvalifikaciji navedenih krivičnih djela,²⁸⁾ te kažnjavanju njihovih učinilaca (član 12) države treba da obezbijede da se ustanovljenje, sprovođenje i primjena krivičnopravnih mera vrši uz poštovanje obaveza u pogledu ljudskih prava, prije svega prava na slobodu izražavanja, slobodu udruživanja i slobodu vjeroispovijesti, kako je to predviđeno u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima i drugim obavezama u skladu sa međunarodnim pravom.²⁹⁾

Sprovođenje i primjena mera krivične inkriminacije takođe treba da bude predmet načela srazmjernosti, kada je riječ o legitimnim ciljevima kojima se teži i kada je riječ o njihovoj neophodnosti u demokratskom društvu, te treba da isključi bilo kakav vid proizvoljnosti i diskriminacionog ili rasističkog postupanja. Uz to, pojedine države (član 13) treba da usvoje mjeru koje se pokazuju neophodnima za zaštitu i podršku žrtvama terorizma počinjenog na njihovoj teritoriji. Ove mjeru mogu da obuhvate, kroz odgovarajuće nacionalne programe i u skladu sa domaćim zakonodavstvom, između ostalog, finansijsku pomoć i naknadu žrtvama terorizma i njihovim bliskim rođacima.³⁰⁾

2. Pojam i karakteristike podstrekavanja u pravu BiH

U krivičnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine podstrekavanje predstavlja specifičan oblik saučesništva, kao kolektivnog učešća više lica u izvršenju jednog ili više krivičnih djela. To je umišljajno podsticanje, navođenje drugog lica na učinjenje određenog krivičnog djela.³¹⁾ Radnja podstrelkača mora biti usmjerena da kod

drugog lica izazove novu ili učvrsti postojeću, nedovoljno čvrstu, kolebljivu, nesigurnu odluku da preduzme radnju kojom će biti prouzrokovana posljedica krivičnog djela predviđenog u zakonu.³²⁾ To je, dakle, psihički uticaj na učinioca kako bi ga se navelo da doneše ili učvrsti odluku o učinjenju krivičnog djela. To znači da nema podstrekavanja ako je kod učinioca prethodno već postojala čvrsta odluka za učinjenje krivičnog djela (*omnimodo facturus*), već se eventualno može govoriti o neuspjelom podstrekavanju ili psihičkom pomaganju. Međutim, ako je kod drugog lica prethodno postojala odluka, ali nedovoljno čvrsta, tj. kolebljiva, pa se takva odluka učvršćuje i podržava, tada postoji podstrekavanje.³³⁾

Sa gledišta uzročnosti, podstrekavanje se pojavljuje kao prouzrokovanje odluke kod učinioca da preduzme radnju učinjenja i ostvari posljedicu krivičnog djela. Ali, ako je podstrekavanje uzrok odluke, ono nije samim tim i uzrok posljedice. Uzrok posljedice je radnja izvršenja, tako da se podstrekavanje pojavljuje u odnosu na posljedicu kao njen uslov (prepostavka). Međutim, podstrekavanje može da postoji i u slučaju kada se modificira, mijenja postojeća, već stvorena odluka kod podstrekovanog lica.³⁴⁾ Podstrekavanje je pozitivna, aktivna djelatnost, tako da se može učiniti samo činjenjem. Ono se može učiniti riječima (pisano ili usmeno), gestovima, znacima, mimikom i konkudentnim radnjama. Podstrekavanje, zapravo, ima dvojako određenu posljedicu kao što su: a) odluka podstrelnutog lica da učini krivično djelo i b) posljedica krivičnog djela.³⁵⁾

Radnja podstrekavanja se sastoji u preduzimanju djelatnosti kojima se utiče na volju drugog lica sa ciljem da se ono odluci na učinjenje krivičnog djela.³⁶⁾ Djelatnosti kojima se vrši podstrekavanje mogu biti različite.³⁷⁾ Tako se u smislu odredbe člana 30. KZBiH, člana 32. KZFBiH i člana 24. KZ BDBiH (osim člana 38. KZRS) kao podstrekavanje naročito smatraju sljedeće djelatnosti: upućivanje molbe, ubjedivanje ili nagovaranje, prikazivanje koristi od učinjenog krivičnog djela, davanje ili obećanje poklona, zloupotreba odnosa podređenosti ili zavisnosti, dovođenje ili održavanje lica u stanju stvarne ili pravne zablude. Ponekad se podstrekavanje može učiniti i prividnim odvraćanjem od preduzimanja radnje učinjenja, ali na način kojim se u stvari podstiče na njeno preduzimanje.

Za postojanje podstrekavanja potrebno je ispunjenje sljedećih uslova kao što su³⁸⁾: a) odnos između podstrelkača i lica koje se podstrekava (podstrelnutog), b) odnos između podstrelkača i krivičnog djela na koje se podstrekava, c) umišljajno preduzeta radnja podstrekavanja i d) da je krivično djelo na koje se podstrekavanje odnosi započeto ili učinjeno.

Podstrekavanje na učinjenje krivičnog djela mora biti usmjereno prema jednom određenom licu ili određenom krugu lica, budući da se podstrekavanjem izaziva ili učvršćuje odluka kod drugoga, te podstrelkač treba da ima mogućnost da svojim djelovanjem utiče na takvu odluku. On tu mogućnost može imati ako dolazi u kontakt sa jednim određenim licem ili određenim krugom lica. Prema tome, nije nužno da podstrelkač tačno zna lice koje će učiniti krivično djelo na koje ga on podstiče, već je dovoljno da zna da će iz određenog kruga lica jedno od njih, i to bilo koje, učiniti to krivično djelo. Naprotiv, nema podstrekavanja ako je poziv za učinjenje jednog krivičnog djela upućen neodređenom krugu lica (putem nekog natpisa). Ovakvo podstrekavanje može imati karakter samostalnog krivičnog djela ili propagande, ali u takvom slučaju ono ne ulazi u pojam saučesništva.³⁹⁾

Podstrekavanje mora biti usmjereno na učinjenje određenog krivičnog djela. Nema podstrekavanja ukoliko

se navođenje odnosi na činjenje neodređenog krivičnog djela. Tada može postojati krivično djelo propagande, ali ne i podstrekavanje kao oblik saučesništva.⁴⁰⁾ Najzad, za postojanje podstrekavanja potrebno je da se navođenje nekog lica na učinjenje određenog krivičnog djela čini sa umišljajem. To znači da nehatno podstrekavanje, koje može postojati u praksi, ne podliježe krivici. Iz akcesorne teorije o pravnoj prirodi saučesništva proizlazi da podstrekavač odgovara u granicama onoga što je izvršilac učinio. Stoga je za postojanje ovog oblika saučesništva potrebno da je izvršilac (podstreknuti lice) započeo ili učinio krivično djelo na čije se ostvarenje podstrekavanje odnosilo. Od ovog pravila postoji izuzetak u slučaju neuspjelog podstrekavanja.⁴¹⁾

Podstrekavač je kriv samo za umišljajno podstrekavanje, navođenje drugog lica na učinjenje krivičnog djela.⁴²⁾ Umišljaj kod podstrekavača treba da sadrži svijest o navođenju drugog lica da ono doneše odluku za učinjenje određenog krivičnog djela, kao i htijenje (volju) da ono takvu odluku doneše, te potom preduzme radnju kojom čini krivično djelo. Pored svijesti o podstrekavanju, navođenju drugog lica na učinjenje određenog krivičnog djela, umišljaj podstrekavača mora da sadrži i svijest o svim stvarnim okolnostima (obilježjima) krivičnog djela na koje se odnosi navođenje. Međutim, za razliku od svijesti kod izvršioca, koja obuhvata i konkretnе oblike pojedinih obilježja u njihovoj realizaciji, svijest podstrekavača treba da obuhvati samo osnovne konture pojedinih obilježja, pa i krivičnog djela u cjelini. Drugim riječima, svijest podstrekavača treba da se odnosi na ostvarenje određenog krivičnog djela time što će obuhvatiti radnju, uzročni odnos i prouzrokovanje posljedice u njihovom opštem obliku, a ne u njihovom konkretnom ostvarenju sa svim pojedinostima.

Voljni (voluntaristički) elemenat kod umišljaja podstrekavača izražen je u htijenju podstrekavača da svojom djelatnošću navođenja izazove kod podstrekavanog odluku za učinjenje krivičnog djela, odnosno u pristajanju da pod njegovim uticajem dođe do stvaranja takve odluke kod podstrekavanog, a zatim i u htijenu ili pristajanju da on preduzme radnju i ostvari posljedicu određenog krivičnog djela.⁴³⁾ Za postojanje umišljaja kod podstrekavača nije bitno da li je neposredni izvršilac kod učinjenja djela postupao sa umišljajem ili iz nehata. U slučaju kada zakon traži namjeru ili pobudu kao elemenat bića krivičnog djela, onda takva namjera ili pobuda ne mora postojati kod podstrekavača, već je dovoljno da postoji kod podstreknutog lica, pri čemu je podstrekavaču samo poznato njen postojanje. Ako, pak, takva namjera ne postoji kod učinjocu, već kod podstrekavača, tada se podstrekavač smatra posrednim izvršiocem krivičnog djela.⁴⁴⁾

Podstrekavač se u smislu člana 30. KZBiH, člana 32. KZFBiH, člana 32. KZBDBiH i člana 38. KZ RS kažnjava za krivično djelo na koje je podstrekao izvršioca kao da ga je sam učinio.⁴⁵⁾ Drugim riječima, podstrekavač se kažnjava za krivično djelo kaznom koja je predviđena za izvršioca. Ovo izjednačavanje u kažnjavanju podstrekavača sa izvršiocem proizlazi iz činjenice što je podstrekavač intelektualni autor - tvorac krivičnog djela, dok je izvršilac njegov fizički, faktički realizator.

Kažnjavanje podstrekavača zavisi od ostvarenog krivičnog djela u granicama njegovog umišljaja. Dobrovoljno sprječavanje krivičnog djela od strane podstrekavača u krivičnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine je obligatorični osnov za oslobođanje od kazne (izuzev KZ RS), što znači da će sud oslobođiti, od zakonom propisane kazne, onog saučesnika koji dobrovoljno sprječe učinjenje krivičnog djela. Lični odnosi, svojstva i okolnosti mogu koristiti ili štetiti samo onom podstrekavaču kod koga postoje, ali ne i drugim učesnicima u krivičnom djelu.

KZRS jedino izričito propisuje da se podstrekavač može (fakultativno) oslobođiti od kazne ako je pokušaj podstrekavanja bio nepodoban (preduzet sredstvom ili prema objektu koji nikako nije mogao dovesti do nastupanja zabranjene posljedice). Nehatno podstrekavanje, koje je praktično moguće, nije kažnjivo.

Krivični zakoni u Bosni i Hercegovini sadrže i odredbe kojima je predviđeno i kažnjavanje za tzv. neuspjelo podstrekavanje. Ono postoji u slučaju kada jedno lice podstrekava drugoga na učinjenje određenog krivičnog djela, pod uslovom da takvo djelo ne bude ni pokušano.⁴⁶⁾ Razlozi mogu biti različiti, pa prema tome do neuspjelog podstrekavanja može doći: a) kada podstrekavač svojom podstrekvačkom radnjom nije uspio da stvoriti ili učvrsti odluku kod podstrekavanog, b) kada je podstrekavač uspio da kod podstrekavanog stvori ili učvrsti odluku, ali podstreknuti djelo ne učini, niti pokuša iz bilo kog razloga i c) kada podstrekavač stvori ili učvrsti odluku kod podstrekavanog, ali ovaj svojom radnjom ostvari neko drugo krivično djelo, nezavisno od radnje podstrekavanja. Prema odredbi člana 30. stav 2. KZBiH, člana 32. stav 2. KZFBiH, člana 32. stav 2. KZ BDBiH i člana 38. stav 2. KZRS za neuspjelo podstrekavanje se kažnjava samo ako je radnja podstrekavača bila upravljena na učinjenje krivičnog djela za koje je propisana kazna za tvora od tri godine (odnosno pet godina prema KZRS) ili teža kazna, ako krivično djelo ne bude ni pokušano.

U nekim slučajevima krivični zakoni predviđaju navođenje na učinjenje krivičnog djela kao radnju učinjenja samostalnog krivičnog djela.⁴⁷⁾ U takvim slučajevima podstrekavanje ne predstavlja oblik saučesništva, već samostalno krivično djelo. To je upravo slučaj kod podstrekavanja na izvršenje krivičnih djela terorizma. Tada sama radnja podstrekavanja predstavlja samostalno krivično djelo koje može biti ostvareno kao dovršeno djelo ili da ostane u pokušaju, pri čemu je bez značaja da li je to uticanje bilo uspješno. Prema tome, i uspjelo i neuspjelo podstrekavanje predstavljaju dovršeno krivično djelo podstrekavanja. Odredbe o podstrekavanju, kao obliku saučesništva i neuspjelom podstrekavanju, supsidijarnog su karaktera. To znači da se one primjenjuju samo onda kada zakon ne predviđa određeno podstrekavanje kao samostalno krivično djelo.

1) „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 64/17, 104/18, 15/21 i 89/21.

2) „Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, br. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14, 76/14 i 75/17.

3) „Službeni glasnik Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine“, broj 19/20.

4) „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, br. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10, 47/14, 22/15, 40/15, 35/18 i 46/21.

5) B. Pavišić, *Kazneno pravo Vijeća Evrope*, Zagreb, Golden Marketing, Zagreb 2006, 354-357.

6) D. Jovašević, V. Ikanović, *Međunarodno krivično pravo*, Banja Luka, Panevropski univerzitet Apeiron, Banja Luka 2015, 78-84.

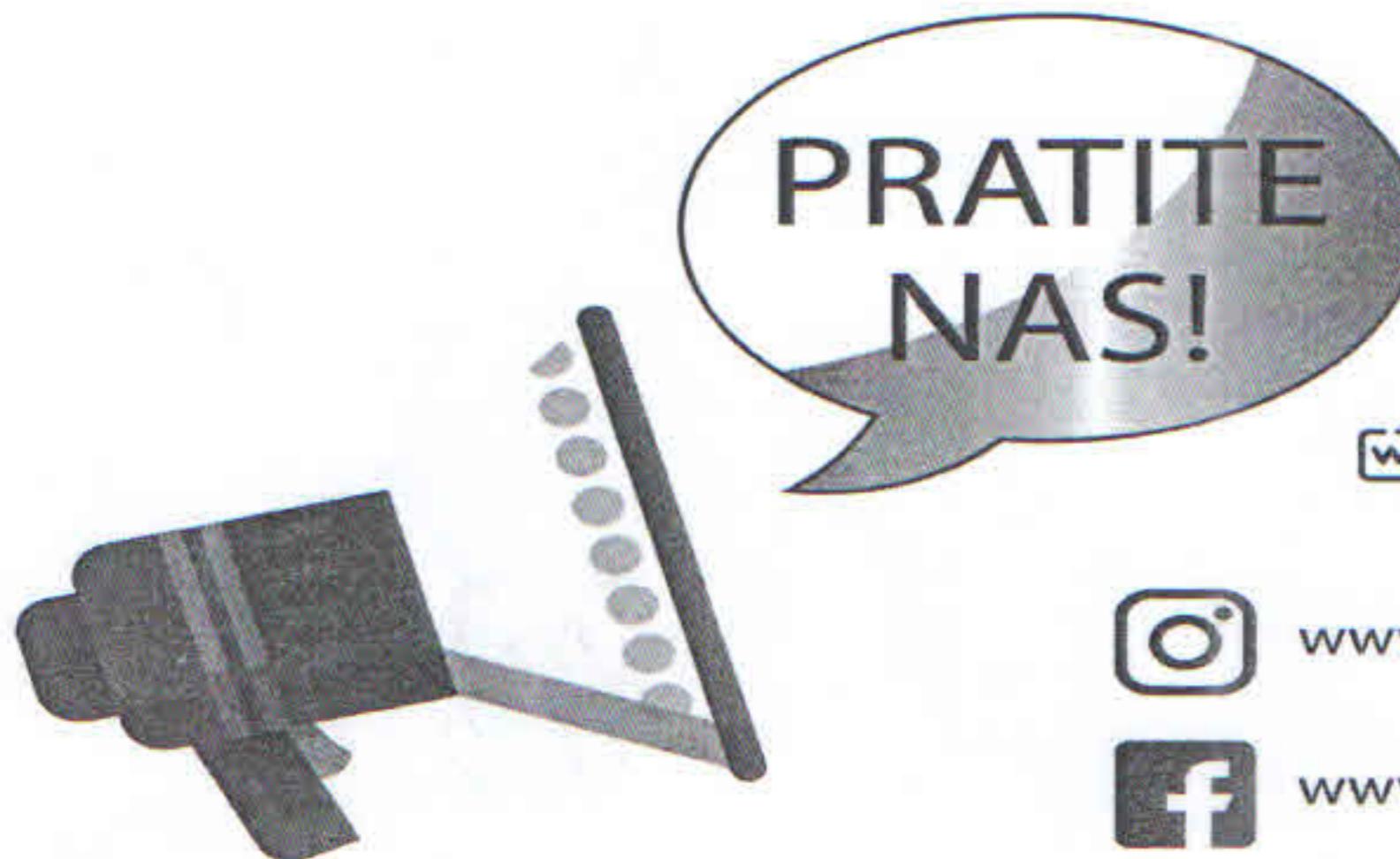
7) M. Mijalkovski, *Terorizam i organizovani kriminalitet*, Beograd, Fakultet bezbednosti, Beograd 2012, 89-95.

8) D. Jakovljević, *Terorizam sa gledišta krivičnog prava*, Službeni list, Beograd 1997, 178-193.

9) V. Đ. Degan, B. Pavišić, V. Beširović, *Međunarodno i transnacionalno krivično pravo*, Službeni glasnik, Beograd 2011, 109-116.

10) H. Satzger, *International and European criminal law*, Beck, München 2018, 198-212.

- 11) V. Đ. Degan, B. Pavišić, *Međunarodno kazneno pravo*, Pravni fakultet, Rijeka 2005, 197-203.
- 12) D. Korošec, D. Zagorec, M. Ambrož, *Mednarodno kazensko pravo – praktikum*, Pravni fakultet, Ljubljana 2006, 131-146.
- 13) S. Softić, *Transnacionalno krivično pravo*, Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije, Sarajevo 2020, 198-212.
- 14) K. Ambos, *International strafrecht*, Beck, München 2011, 312-331.
- 15) J. Pradel, G. Corstens, *Droit penal européen*, Kluwer, Hague, London, New York 2002, 189-194.
- 16) M. Babić, *Međunarodno krivično pravo*, Pravni fakultet, Banja Luka 2011, 76-81.
- 17) R. Gaćinović, *Terorizam*, Draslar, Beograd 2005, 212-228.
- 18) B. Čeđović, *Međunarodno krivično pravo, Opšti i posebni deo*, Dosije, Beograd 2006, 213-226.
- 19) R. Gaćinović, *Terorizam u političkoj i pravnoj teoriji*, Evro Giunti, Beograd 2010, 278-289.
- 20) Z. Stojanović, *Međunarodno krivično pravo*, Pravna knjiga, Beograd 2017, 62-66.
- 21) M. Šikman, *Terorizam*, Fakultet za bezbjednost i zaštitu, Banja Luka 2009, 198-221.
- 22) S. Softić, *Međunarodno pravo i terorizam*, Fakultet kriminalističkih nauka, Sarajevo 2005, 189-201.
- 23) N. Avramović, *Međunarodno javno pravo*, Evropski univerzitet, Brčko 2013, 87-89.
- 24) R. Sokolović, *Terorizam, nadzor komunikacija i ljudska prava*, Službeni glasnik, Beograd 2012, 191-213.
- 25) B. Pavišić, T. Bubalović, *Međunarodno kazneno pravo*, Pravni fakultet, Rijeka 2013, 109-112.
- 26) B. Čeđović, *Međunarodno krivično pravo, Opšti i posebni deo*, Dosije, Beograd 2006, 119-127.
- 27) B. Janković, Z. Radivojević, *Međunarodno javno pravo*, Pravni fakultet, Niš 2018, 211-219.
- 28) A. Ignjatović, M. Kokolj, A. Đurić, *Međunarodno krivično pravo*, Privredna akademija, Novi Sad 2009, 76-79.
- 29) A. Pustahija, *Savremeni terorizam i globalizacija*, doktorska disertacija, Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije, Sarajevo 2018, 119-127.
- 30) N. Stanković, *Terorizam i finansiranje terorizma*, Evropski univerzitet, Brčko 2014, 78-91.
- 31) B. Petrović, D. Jovašević, A. Ferhatović, *Krivično pravo 2*, Pravni fakultet, Sarajevo 2016, 54-60.
- 32) D. Jovašević, *Krivično pravo, Opšti deo*, Dosije, Beograd 2018, 181-184.
- 33) P. Novoselec, *Opći dio kaznenog prava*, Pravni fakultet, Zagreb 2009, 357-359.
- 34) B. Čeđović, *Krivično pravo, Opšti deo*, Službeni list, Beograd 2002, 377-384.
- 35) S. Frank, *Kazneno pravo, Opći dio*, Pravni fakultet, Zagreb 1950, 104.
- 36) M. Babić, *Komentar Krivičnog zakonika Republike Srpske*, Grafomark, Laktaši 2021, 303-309.
- 37) B. Petrović, D. Jovašević, „Podstrekavanje kao oblik saučesništva u učinjenju krivičnog djela“, *Pravni savjetnik*, Sarajevo, 3/2005, 13-24.
- 38) K. Turković et al., *Komentar Kaznenog zakona*, Narodne novine, Zagreb 2013, 55-56.
- 39) V. Grozdanić, M. Škorić, I. Martinović, *Kazneno pravo, Opći dio*, Pravni fakultet, Rijeka 2013, 189-191.
- 40) D. Jovašević, „Podstrekavanje u krivičnom pravu“, *Pravna riječ*, Banja Luka, 60/2019, 33-60.
- 41) P. Novoselec, *Opći dio kaznenog prava*, Pravni fakultet, Zagreb 2009, 357.
- 42) LJ. Lazarević, B. Vučković, V. Vučković, *Komentar Krivičnog zakonika Crne Gore*, Obod, Cetinje 2004, 90-94.
- 43) Z. Stojanović, *Krivično pravo, Opšti deo*, Dosije, Beograd 2022, 274-278.
- 44) B. Pavišić, V. Grozdanić, P. Veić, *Komentar Kaznenog zakona*, Narodne novine, Zagreb 2007, 164-169.
- 45) B. Petrović, D. Jovašević, A. Ferhatović, *Krivično pravo 2*, Pravni fakultet, Sarajevo 2016, 54-60.
- 46) I. Vuković, *Krivično pravo, Opšti deo*, Pravni fakultet, Beograd 2021, 394-411.
- 47) P. Novoselec, *Opći dio kaznenog prava*, Pravni fakultet, Zagreb 2009, 357-359.

www.glosarium.rs

www.instagram.com/glosarium

www.facebook.com/glosarium

Saznajte prvi sve najvažnije vesti i akcije!